

Збереження та відновлення біологічного різноманіття в агроекосистемах: міжнародний, європейський та український досвід правового забезпечення

Євгеній Павлович Суєтнов*

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна*

**e-mail: ye.p.suyetnov@nlu.edu.ua*

Ельбіс Євгенівна Туліна

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна*

Анотація

Актуальність теми дослідження обумовлена глобальними викликами втрати біологічного різноманіття в агроекосистемах, що безпосередньо впливає на стійкість продовольчих систем і якість життя людей. Метою роботи є аналіз правового забезпечення збереження та відновлення агробіорізноманіття на міжнародному, європейському та національному рівнях. Для досягнення цієї мети використано комплекс методів, зокрема діалектичний, формально-юридичний, аналізу і синтезу, а також прогностичний метод для визначення перспектив розвитку правових механізмів. У результаті дослідження встановлено, що міжнародні документи формують універсальні рамки для охорони агробіорізноманіття, європейські стратегії та регламенти інтегрують ці питання у сферу аграрної політики, тоді як в Україні поступово формується власна нормативна база, яка потребує подальшого вдосконалення з урахуванням сучасних міжнародних та європейських тенденцій. Доведено, що посилення екологізації аграрного законодавства, розвиток органічного землеробства та впровадження інструментів оцінки й моніторингу є ключовими напрямками удосконалення. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою правових механізмів інтеграції агроекологічних практик, удосконаленням системи індикаторів стану агроекосистем і зміцненням міжнародного співробітництва у сфері охорони біорізноманіття.

Ключові слова: екологічне право; аграрне право; біологічне різноманіття; агробіорізноманіття; екосистема; агроекосистема; збереження; відновлення.

Conservation and Restoration of Biological Diversity in Agroecosystems: International, European and Ukrainian Experience of Legal Support

Yevhenii P. Suietnov*

*Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine*

**e-mail: ye.p.suyetnov@nlu.edu.ua*

Elbis Ye. Tulina

*Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine*

Abstract

The relevance of the study is determined by the global challenges of biodiversity loss in agroecosystems, which directly affect the resilience of food systems and the quality of human life. The aim of the article is to analyze the legal framework for the conservation and restoration of agrobiodiversity at the international, European, and national levels. To achieve this aim, a set of methods has been applied, including dialectical, formal-legal, analysis and synthesis, as well as a prognostic method for identifying prospects for the development of legal mechanisms. The results of the study show that international instruments provide universal frameworks for the protection of agrobiodiversity, European strategies and regulations integrate these issues into agricultural policy, while Ukraine is gradually forming its own legal basis, which requires further improvement, taking into account modern international and European trends. It has been demonstrated that strengthening the ecological dimension of agricultural legislation, promoting organic farming, and introducing tools for assessment and monitoring are key directions for improvement. The prospects for further research are related to the development of legal mechanisms for integrating agroecological practices, improving the system of indicators for assessing the state of agroecosystems, and enhancing international cooperation in the field of biodiversity conservation.

Keywords: Environmental law; Agrarian law; Biodiversity; Agrobiodiversity; Ecosystem; Agroecosystem; Conservation; Restoration.

Вступ

Біологічне різноманіття має принципове значення для життя на Землі. Воно виконує ключові функції біосфери – забезпечує виробництво та деструкцію органічної речовини, підтримує біогеохімічні цикли й енергетичні потоки, дає можливість якнайефективніше використовувати ресурси середовища, зумовлює безперервність живого покриву та неперервність життя в часі.

Жоден вид не здатен замінити всі ці процеси, а тому лише взаємодія різних груп організмів гарантує стабільність екологічних систем [1, с. 5–6].

З огляду на вказане проблема збереження та відновлення біологічного різноманіття, зокрема в агроєкосистемах, набуває особливої актуальності. І це не випадково, адже агроландшафти займають значну площу – 40 % суші нашої планети, зокрема майже половину території Європи, тоді як деградація біорізноманіття в агроєкосистемах, які на відміну від природних екосистем характеризуються видовою однотипністю, може призвести до їх нестійкості та повного колапсу [2, с. 160].

Однією з причин глобальної кризи біорізноманіття є інтенсивне сільське господарство. Ця практика розглядається як ключова загроза швидкого колапсу екосистем, від стабільності яких залежить і саме аграрне виробництво. До того ж, з огляду на виклики, пов'язані зі зміною клімату та збільшенням населення, очікується, що тиск на біологічне різноманіття ще більше посилиться [3].

Отже, указана проблематика є однією з пріоритетних у сфері забезпечення продовольчої безпеки. Як слушно зазначив генеральний директор ФАО Цюй Дун'юй, біорізноманіття відіграє найважливішу роль у поліпшенні сільськогосподарського і продовольчого виробництва та підтримці ресурсів і екосистем нашої планети, тому надзвичайно важливо нарощувати зусилля щодо запобігання втрати біорізноманіття, що підриває стійкість багатьох сільськогосподарських систем і створює серйозну загрозу для глобальної продовольчої безпеки [4].

Усе зазначене є вкрай нагальним і для України, яка, з одного боку, займає лідируючі позиції у світовому виробництві продуктів харчування, оскільки є провідною аграрною країною з територією сільськогосподарських угідь – 42,7 млн га, що становить 71 % від загальної площі країни. Проте, з іншого боку, невпинно втрачає свої угіддя, і не лише через окупацію земель російськими військами та їх забруднення внаслідок бойових дій, а й завдяки впливу багатьох інших природних і антропогенних факторів, зокрема тих, які безпосередньо пов'язані зі збідненням агробіорізноманіття.

Ураховуючи це, метою статті є дослідження сучасного стану правового забезпечення збереження та відновлення біологічного різноманіття в агроєкосистемах на міжнародному, європейському та національному рівнях, а також вироблення рекомендацій з удосконалення законодавчого регулювання в указаній сфері.

Огляд літератури

Значення біологічного різноманіття для агроєкосистем, а також проблеми його збереження та відновлення досліджуються багатьма зарубіжними

і вітчизняними вченими, серед яких: М. А. Альтєрі, Л. Вільчинська, С. Гавдія, К. Гарбах, Д. Гарсія-Вера, В. В. Гулай, Ф. Ісбелл, Х. Каземі, І. Кінтеро, Дж. Кнапп, Дж. А. Макніті, Г. Нонато де Соуза, Г. Саху, М. Дж. Свіфт, Б. Фелєдін-Шевчик, Е. А. Фрісон, О. І. Фурдичко, В. М. Чайка, О. В. Шерстобоева та ін. У працях цих авторів простежується багатовимірність досліджуваної проблеми – від екологічних і аграрних аспектів до соціально-економічних та політичних.

Водночас у літературі підкреслюється, що агробіорізноманіття має специфічний характер, бо воно тісно залежить від практик землекористування та управління людини. Його охорона не може обмежуватися створенням заповідників, а потребує комплексного правового регулювання у сфері аграрного виробництва. У цьому контексті все більшого значення набуває агроекологія як міждисциплінарна наука, що досліджує взаємодію людини з довкіллям у процесі сільськогосподарського виробництва та специфіку функціонування агроєкосистем [5].

Окрему увагу науковці приділяють проблемам, що виникли внаслідок розвитку сучасного інтенсивного землеробства, базованого на широкому застосуванні хімічних добрив і пестицидів. Ці практики спричинили деградацію ґрунтів, забруднення вод і повітря та втрату біорізноманіття, що, на думку вчених, потребує переосмислення аграрної політики й формування нових стратегій господарювання [5].

У багатьох працях агробіорізноманіття розглядається як своєрідна «екологічна страховка», яка дозволяє екосистемам зберігати стійкість навіть у випадку втрати окремих видів. Сучасні дослідження пропонують різні інструменти кількісної оцінки стану й динаміки біорізноманіття, серед яких MAS-індекс, BioFTF, BAT, LaDu та Entropart. Використання цих методів сприяє глибшому розумінню взаємозв'язків між аграрною діяльністю та змінами в біотичній структурі агроєкосистем [6; 7].

Однак, незважаючи на значний обсяг наукових напрацювань в окресленій сфері, саме правовому забезпеченню збереження та відновлення агробіорізноманіття, на нашу думку, приділяється недостатня увага. Попередні авторські дослідження [8] торкалися цього питання лише побічно, проте, очевидно, що проблема потребує ґрунтовнішого та більш системного аналізу.

Матеріали та методи

Об'єктом аналізу є міжнародно-правові договори, правові документи ЄС та нормативно-правові акти України у сфері збереження й відновлення

біологічного різноманіття в агроєкосистемах, а також праці науковців та публікації медіа.

Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс наукових методів. Діалектичний метод використано для висвітлення процесу формування нормативно-правової бази в досліджуваній сфері на міжнародному, європейському та національному рівнях. Формально-юридичний метод дав можливість з'ясувати зміст відповідних правових норм і виробити авторське бачення шляхів їх удосконалення. Методи аналізу та синтезу, зокрема логічного аналізу, застосовано для дослідження міжнародних правових документів, законодавства ЄС та України в контексті збереження й відновлення біологічного різноманіття. Прогностичний метод дав змогу сформулювати висновки та окреслити перспективи практичної реалізації положень нормативно-правових актів.

Результати та обговорення

Біологічне різноманіття в агроєкосистемах та важливість його збереження й відновлення

«Агробіорізноманіття», або «сільськогосподарське біорізноманіття», – широке поняття, яке охоплює різноманітність і мінливість тварин, рослин та мікроорганізмів, що використовуються прямо чи опосередковано для виробництва продуктів харчування та сільського господарства, включаючи сільськогосподарські культури, худобу, лісове господарство й рибальство. Воно також охоплює різноманітність генетичних ресурсів (сортів, порід) і видів, що використовуються для виробництва продуктів харчування, кормів, волокон, палива та фармацевтичних препаратів. Не менш важливими є й невиловлені види, що забезпечують підтримку виробництва (грунтові мікроорганізми, хижакі, запилювачі), а також види, які функціонують у ширшому середовищі, сприяючи стабільності агроєкосистем (сільськогосподарських, скотарських, лісових і водних). До цього поняття належить і різноманіття самих агроєкосистем [9].

У сучасному житті агробіорізноманіття відіграє надзвичайно важливу роль. Дослідження показали, що агробіорізноманіття може: підвищити продуктивність, продовольчу безпеку та економічну віддачу; зменшити тиск сільського господарства на вразливі території, ліси та види, що знаходяться під загрозою зникнення; зробити сільськогосподарські системи більш стабільними, надійними та сталими; сприяти раціональній боротьбі зі шкідниками та хворобами; зберігати ґрунти та підвищувати їх природну родючість і здоров'я; сприяти сталій інтенсифікації; диверсифікувати продукти та можливості

отримання доходу; зменшити ризики для окремих осіб та країн; допомагати максимально ефективно використовувати ресурси та навколишнє середовище; зменшити залежність від зовнішніх ресурсів; покращити харчування людини та забезпечити джерела ліків і вітамінів; зберегти структуру екосистеми та стабільність видового різноманіття [10]. Крім того, підтримання високого рівня біорізноманіття забезпечує низку критично важливих екосистемних послуг: запилення культур, біологічний захист рослин, родючість ґрунту, захист від ерозії, кругообіг поживних речовин і регуляцію водного режиму [11].

Водночас тенденції, які спостерігаються у сфері агробіорізноманіття, не є позитивними. Як зазначається в міжнародній програмі «Оцінка екосистем на порозі тисячоліття» (Millennium Ecosystem Assessment, МА, 2001–2005 рр.), близько 60 % екосистемних послуг у світі вже зазнали деградації або використовуються надмірно інтенсивно [12], що напряму пов'язано із сучасною глобальною продовольчою системою, яка вважається головним драйвером втрати біорізноманіття [13].

Так, за даними ФАО, від початку минулого століття близько 75 % генетичного різноманіття рослин було втрачено, оскільки фермери в усьому світі відмовилися від своїх численних місцевих і стародавніх сортів на користь генетично однорідних і високоврожайних сортів; 30 % порід худоби знаходяться під загрозою зникнення; 6 порід втрачаються щомісяця. Сьогодні 75 % світового продовольства виробляється лише з 12 видів рослин та 5 видів тварин. З 4 % від 250 000 – 300 000 відомих їстівних видів рослин лише 150–200 використовуються людиною, і лише 3 – рис, кукурудза та пшениця – забезпечують майже 60 % калорій та білків, які людина отримує з рослин. Тварини забезпечують близько 30 % потреб людини в продуктах харчування та сільському господарстві, а 12 % населення світу живе майже повністю за рахунок продуктів від жуйних тварин [14].

Особливо наочно цю залежність демонструє приклад із супермаркетом у штаті Род-Айленд (США), де у 2013 р. працівники вилучили з полиць понад 1,5 тис. найменувань продуктів, пов'язаних із запиленням. Як наслідок, відділ овочів і фруктів виявився майже порожнім, оскільки залишилися лише самозапильні культури, зокрема цитрусові, томати, картопля й салат. Це яскраво ілюструє, яким буде асортимент наших магазинів у разі зникнення бджіл та інших запилювачів. Так само й наукові дослідження підтверджують, що запилення забезпечується багатьма таксонами – бджолами, птахами, кажанами, мухами, жуками – і є критично важливим для 35 % глобального виробництва сільськогосподарських культур [12].

У свою чергу, приклади агролісівництва демонструють ефективність інтеграції сільськогосподарських і природоорієнтованих практик. Так, у Бразилії впровадження агролісівничих систем у кавових плантаціях сприяло зниженню температури ґрунту на 3–5 °С, покращенню вуглецевого балансу та зменшенню чисельності шкідників, що підтверджує дієвість таких підходів для досягнення стійкості агроєкосистем [15]. Серед природоорієнтованих практик особливу увагу заслуговує використання міжрядних культур. Наприклад, застосування конюшини як покривної культури дозволяє зменшити ерозію ґрунтів, покращити їхню родючість і сприяти підвищенню загального рівня біорізноманіття в агроєкосистемах [16].

Отже, збереження та відновлення агробіорізноманіття є не лише екологічним завданням, а й необхідною умовою продовольчої безпеки, економічної стабільності та адаптації аграрного сектору до нових викликів. Проблема його правового забезпечення має комплексний характер і потребує узгоджених дій на міжнародному, європейському та національному рівнях.

Міжнародний досвід правового забезпечення збереження та відновлення біологічного різноманіття в агроєкосистемах

На міжнародному рівні питання охорони біорізноманіття, у тому числі в агроєкосистемах, порушується в багатьох правових документах, ключове місце серед яких посідає Конвенція про охорону біологічного різноманіття 1992 р. [17], основні цілі якої – збереження біорізноманіття, стале використання його компонентів та справедливий і рівний розподіл вигод, пов'язаних із використанням генетичних ресурсів (ст. 1). Конвенція закріплює визначення «біологічного різноманіття» як різноманітності живих організмів з усіх джерел, включаючи наземні, морські та інші водні екосистеми і екологічні комплекси, частиною яких вони є, а також різноманітності в рамках виду, між видами і різноманіття екосистем (ст. 2), та передбачає низку заходів щодо його збереження і сталого використання.

І хоча в тексті самої Конвенції прямо не згадується агробіорізноманіття, існує низка рішень нарад її керівного органу – Конференції Сторін, у яких висвітлюється вказана проблематика. Так, у рішенні II/15 було визнано особливий характер сільськогосподарського біорізноманіття та окреслено проблеми, що потребують спеціальних заходів [18]. А в рішенні III/11 було наголошено на тісному взаємозв'язку між сільським господарством і біорізноманіттям та започатковано багаторічну програму дій, спрямовану на мінімізацію негативного впливу аграрної практики на довкілля [19].

Основні напрями вищевказаної програми були визначені в рішенні V/5, у якому особливу увагу приділено міжнародній ініціативі зі збереження

і сталого використання запилювачів та генетичним технологіям. Важливість цього рішення полягає в тому, що воно містить легальне визначення терміна «біорізноманіття сільського господарства», яке «включає всі компоненти біологічного різноманіття, які пов'язані з продовольством і сільським господарством, а також усі компоненти біорізноманіття, що становлять агроєкосистему: різноманітність і мінливість тварин, рослин і мікроорганізмів на генетичному, видовому й екосистемному рівнях, які є необхідними для підтримання найважливіших функцій агроєкосистеми, її структури та процесів» [20].

У подальших рішеннях розроблення питань щодо агробіорізноманіття було продовжено. У рішенні VI/5, наприклад, головний акцент зроблено на збереженні та сталому використанні запилювачів та надано план дій із міжнародної ініціативи в указаній сфері, де зазначається, що запилення є однією з основних послуг, що забезпечуються екосистемами, і значною мірою залежить від симбіозу видів, що запилюються, рослин, які запилюються, і запилювачів, передусім бджіл. У багатьох випадках – це результат складної взаємодії рослин і тварин, при цьому втрата однієї зі сторін буде впливати на виживання обох. Принаймні одна третина світових сільськогосподарських культур запилюється комахами і тваринами, саме тому запилювачі надзвичайно важливі для забезпечення різноманітності продуктів харчування та підтримання природних ресурсів. Скорочення популяцій запилювачів загрожує сільськогосподарському виробництву та біорізноманіттю агроєкосистем у всьому світі, а тому вирішення питання скорочення різноманітності запилювачів у глобальному масштабі є вкрай актуальним [21].

Пізніше в рамках Конвенції було підготовлено низку важливих документів, пов'язаних зі збереженням біорізноманіття в агроєкосистемах, зокрема, була розроблена наскрізна ініціатива з використання біорізноманіття для забезпечення продовольства та поживних речовин (рішення VIII/23), у якій підкреслюється, що біорізноманіття абсолютно необхідне для досягнення продовольчої безпеки та забезпечення поживних речовин і створює основні варіанти джерел засобів до існування [22]. Затверджено новий план дій до 2030 р. для міжнародної ініціативи зі збереження та сталого використання запилювачів (рішення XIV/6), метою якого є сприяння здійсненню узгоджених дій по всьому світу для охорони диких і домашніх запилювачів та заохочення сталого використання функцій і послуг із запилення, які визнано життєво важливою екосистемною послугою для сільського господарства, а також для функціонування та здоров'я екосистем [23]. Розроблено та затверджено план дій на період 2020–2030 рр. щодо реалізації міжнародної ініціативи зі збереження та сталого використання біорізноманіття ґрунту (рішення XV/28), де вказано, що біорізноманіття ґрунту і його взаємодія з біотою є важливими

засобами поліпшення якості та функціонування ґрунту й відіграє надважливу роль у поліпшенні здоров'я рослин, тварин і людини [24].

Окремо слід відзначити діяльність ФАО, яка розробляє та впроваджує міжнародні програми зі збереження біорізноманіття агроєкосистем. У доповідях Організації підкреслюється, що сучасне інтенсивне сільське господарство, засноване на використанні добрив і пестицидів, є одним із головних чинників деградації біорізноманіття, а тому потребує трансформації у напрямку більш сталих моделей господарювання [4; 9].

Отже, міжнародний рівень правового регулювання забезпечує багатошаровий підхід: від універсальних норм Конвенції про охорону біологічного різноманіття до конкретних програм і планів дій, що враховують специфіку агроєкосистем. Ці документи поступово формують основу для інтеграції питань збереження агробіорізноманіття у глобальну екологічну та продовольчу політику.

Європейський досвід правового забезпечення збереження та відновлення біологічного різноманіття в агроєкосистемах

На європейському рівні питання збереження та відновлення біорізноманіття в агроєкосистемах простежується передусім у Європейській зеленій угоді, Стратегії біорізноманіття ЄС та Регламенті ЄС про відновлення природи.

Так, однією з ключових складових Європейської зеленої угоди [25], що являє собою комплексну ініціативу ЄС, спрямовану на перетворення Європи до 2050 року на перший у світі кліматично нейтральний континент, є стратегія «From farm to fork» («Від ферми до виделки»). Вона орієнтована на забезпечення прозорості та сталості продовольчих систем держав-членів, підвищення їхньої екологічної чистоти й користі для здоров'я споживачів. Серед її ключових цілей виокремлюються захист довкілля та охорона біорізноманіття.

Амбітні цілі у сфері збереження і відновлення біологічного різноманіття в агроєкосистемах наведено у «Стратегії біорізноманіття ЄС до 2030 року: Повернення природи у наше життя» [26], головною метою якої є відновлення всіх деградованих екосистем. В окремому розділі цієї Стратегії, який має назву «Повернення природи до сільськогосподарських угідь», зазначається, що, будучи вартовими нашої землі, фермери відіграють життєво важливу роль у збереженні біорізноманіття. Вони одними з перших відчувають наслідки втрати біорізноманіття, також вони – одні з перших, хто отримує користь від його відновлення. Біорізноманіття дозволяє їм забезпечити нас безпечною, сталою, поживною та доступною їжею та забезпечує їм дохід,

необхідний для процвітання й розвитку. Водночас певні сільськогосподарські практики є ключовим рушієм зниження біорізноманіття, а тому важливо співпрацювати з фермерами для підтримки та стимулювання переходу до повністю сталих практик. Поліпшення стану та різноманіття агроєкосистем збільшить стійкість сектору до зміни клімату, екологічних ризиків і соціально-економічних потрясінь.

До того ж, як підкреслюється у Стратегії, птахи та комахи сільськогосподарських земель, зокрема запилювачі, є ключовими показниками стану агроєкосистем і є життєво важливими для сільськогосподарського виробництва та продовольчої безпеки. Їх тривожне скорочення потрібно зупинити. Щоб забезпечити простір для диких тварин, рослин, запилювачів та природних регуляторів шкідників, існує нагальна потреба повернути щонайменше 10 % сільськогосподарських площ у природні ландшафти, придатні для біорізноманіття. Це відповідає науковим висновкам, які вказують, що для ефективного збереження потрібно мати щонайменше 20 % напівприродних середовищ у складі агроєкосистем [3].

На виконання цієї та інших цілей Стратегії було розроблено і затверджено Регламент ЄС про відновлення природи [27], метою якого є забезпечення довгострокового та сталого відновлення біорізноманітних і стійких екосистем на всій європейській території держав-членів за допомогою заходів із відновлення, які мають бути впроваджені для спільного досягнення цілі ЄС з відновлення сухопутних та морських територій до 2030 року та всіх територій, що потребують відновлення, до 2050 року.

У преамбулі Регламенту підкреслюється, що відновлення агроєкосистем позитивно впливає на довгострокову продуктивність продовольчих систем. А серед зобов'язань держав-членів у цій сфері визнано вжиття заходів з відновлення, необхідних для підвищення біорізноманіття в сільськогосподарських екосистемах, беручи до уваги зміну клімату, соціальні та економічні потреби сільської місцевості та необхідність забезпечення сталого сільськогосподарського виробництва в ЄС. Також визначено низку індикаторів тенденції до зростання для сільськогосподарських екосистем, зокрема: індекс лугових метеликів, запасів органічного вуглецю в мінеральних ґрунтах ріллі, а також частка сільськогосподарських угідь, що характеризуються високим ступенем розмаїття ландшафтів (розділ «Відновлення сільськогосподарських екосистем»).

Наукові підходи підтверджують ефективність такого спрямування: диверсифікація агроєкосистем посилює екосистемні послуги (запилення, кругообіг поживних речовин тощо) та не знижує врожайності [13; 15; 28]. Завдяки цьому європейський досвід демонструє поступовий перехід від деклара-

тивних ініціатив до конкретних правових механізмів збереження агробіорізноманіття. Охорона біорізноманіття в політиці ЄС інтегрується через поєднання регуляторних і ринкових інструментів, які орієнтовані на підтримку фермерів, стимулювання екологічно дружніх практик і розвиток агроєкологічних систем господарювання [12].

Український досвід правового забезпечення збереження та відновлення біологічного різноманіття в агроєкосистемах

Розглянувши міжнародно-правові та європейські аспекти збереження і відновлення біорізноманіття в агроєкосистемах, декілька слів скажемо про національний досвід у вирішенні цього питання.

Передусім зауважимо, що з моменту ратифікації у 1994 р. Конвенції про охорону біологічного різноманіття [29] усі її положення, так само як і положення рішень нарад Конференції Сторін зі збереження та відновлення агробіорізноманіття, є обов'язковими для виконання. Окремі зобов'язання в цій сфері є предметом Угоди про асоціацію між Україною та ЄС 2014 р. [30], що підтверджує євроінтеграційні прагнення нашої держави.

Щодо безпосередньо національного законодавства, то крім базових нормативно-правових актів, які регулюють питання охорони біорізноманіття в цілому, до яких, зокрема, належать: Концепція збереження біологічного різноманіття України (постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.1997 р. № 439) [31], Концепція Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005–2025 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.09.2004 р. № 675-р) [32], Порядок здійснення моніторингу біологічного та ландшафтного різноманіття (постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2025 р. № 45) [33] тощо, на особливу увагу заслуговує Концепція збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року [34], затверджена наказом Міністерства аграрної політики України № 280 від 20.08.2003 р. Її головною метою є створення передумов для збалансованого (сталого) розвитку агроєкосистем і запобігання процесам їхньої деградації.

Відповідно до Концепції агроєкосистеми розглядаються як клас природно-антропогенних систем, які є цілісними сполученнями природних (рельєфу, ґрунтів, біоти, водних об'єктів) і антропогенних елементів. Вони створюють відносно однорідні ділянки території з визначеним типом взаємозв'язків та взаємодій елементів, що входять до них.

Здійснення заходів щодо реалізації цієї Концепції має забезпечуватися низкою засобів, серед яких: нормативно-правові, фінансово-економічні, організаційні, інформаційно-освітні та науково-методичні, які передбачають

збереження та відтворення біоресурсів в агроекосистемах, підвищення їх продуктивності, розробку системи індикаторів щодо оцінки стану біорізноманіття та оптимізацію моделей агроекосистем.

Окремий розділ Концепції присвячено створенню умов для збереження й відновлення біорізноманіття в рамках сільськогосподарської діяльності та формування генетичної компоненти, як основного біотичного чинника розвитку збалансованих (сталих) агроекосистем. У ньому вказується, що для забезпечення невиснажливого використання біоресурсів, збереження та відтворення сільськогосподарського та пов'язаного з ним біорізноманіття необхідно: розробити індикатори біорізноманіття рослинного і тваринного світу; провести агроекологічне районування сортів з конкретними рекомендаціями щодо особливостей технології їх вирощування в різних агроекосистемах; забезпечити розробку та впровадження системи заходів щодо збереження традиційних порід сільськогосподарських тварин тощо. Як підкреслюють дослідники, підтримання традиційних агроекосистем є ключовою стратегією для збереження *in situ* генофонду культурних рослин [35].

Реалізація положень Концепції вимагає інтеграції екологічних знань із соціально-економічними механізмами управління, включно з правовим регулюванням агросфери. Зокрема, сьогодні важливо поєднати елементи екологізації аграрної політики з розвитком органічного землеробства [36], а також забезпечити комплексну моніторингову діагностику ґрунтів як ефективний інструмент оцінки їхнього екологічного стану, ступеня антропогенного навантаження і науково обґрунтованого планування заходів екологічно безпечного землекористування [37].

Очікуваними результатами реалізації зазначеної Концепції є покращення стану агроекосистем, створення умов для відновлення біорізноманіття в агросфері, попередження деградації ґрунтового покриву за рахунок призупинення водної ерозії, дефляції та забруднення ґрунтів. Це дасть можливість забезпечити збалансований та високопродуктивний розвиток агроекосистем, покращити якість природного середовища та умови життя людини.

Висновки

Отже, на підставі наведеного можна зробити висновок, що збереження та відновлення біологічного різноманіття в агроекосистемах є стратегічним завданням, яке має екологічне, економічне та соціальне значення. Біорізноманіття виступає основою стабільності аграрних систем, забезпечуючи їхню продуктивність, стійкість до кліматичних змін і здатність до адаптації в умовах зростаючих викликів.

Міжнародні та європейські правові механізми створюють багаторівневу систему збереження й відновлення агробіорізноманіття, поєднуючи універсальні принципи з конкретними стратегічними цілями. Вони демонструють перехід від декларацій до практичних інструментів та містять відповідні зобов'язання для багатьох країн.

Стосовно ж України, то вона, маючи надзвичайно високий рівень розорюваності земель і водночас вагомий аграрний потенціал, стикається з особливо гострими викликами. Це потребує посилення екологізації національної аграрної політики, розвитку органічного землеробства, відновлення традиційних практик господарювання, а також упровадження сучасних механізмів оцінки та моніторингу стану агроєкосистем.

Україна, дійсно, має певні міжнародні зобов'язання зі збереження та відновлення біорізноманіття в агроєкосистемах, передбачені рішеннями нарад Конференції Сторін Конвенції про охорону біорізноманіття, так само, як і в рамках процесу євроінтеграції, вона зобов'язана наблизити своє законодавство до європейського, враховуючи новітні тенденції в окресленій сфері. Та незважаючи на наявність нормативно-правових актів з охорони біорізноманіття в цілому, національне законодавство щодо збереження та відновлення агробіорізноманіття ще не розроблено на належному рівні та фактично представлено лише Концепцією збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року, яка хоч і є комплексною й містить прогресивні положення, наприклад, визначення агроєкосистеми, перелік засобів та умов для збереження і відновлення біорізноманіття в рамках сільськогосподарської діяльності тощо, але залишається програмним документом, причому строк впровадження якого вже завершується.

Зважаючи на викладене, цілком очевидно, що вітчизняна правова база щодо збереження та відновлення біологічного різноманіття в агроєкосистемах потребує суттєвого вдосконалення шляхом розроблення та прийняття відповідних нормативних актів, які ґрунтуватимуться на поєднанні міжнародних, європейських та національних підходів, а також на інтеграції екологічних знань у державну політику. Саме такий підхід є запорукою не лише збереження природних ресурсів, а й забезпечення сталого розвитку та добробуту майбутніх поколінь.

Список використаних джерел

- [1] Гулай В. В. Збереження біологічного різноманіття : навч. посіб. / М-во освіти і науки України, Центральн. нац. техн. ун-т, каф. екології, охорони навкол. середовища та здорового способу життя. Кропивницький : ЦНТУ, 2024. 79 с.
- [2] Фурдичко О. І., Дребот О. І., Дем'янюк О. С. та ін. Екологія агросфери : підручник. Київ : ДІА, 2022. 336 с.

- [3] García-Vega D., Dumas P., Prudhomme R., Kremen C., Aubert P.-M. A safe agricultural space for biodiversity. *Frontiers in Sustainable Food Systems*. 2024. 8:1328800. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2024.1328800>.
- [4] ФАО і ЄС об'єднують зусилля для збереження біорізноманіття в АПК. *Служба новин ІАС «Аграрії разом»*. 29.06.2020. URL: <https://agrarii-razom.com.ua/news-agro/fao-i-es-obednayut-zusillya-dlya-zberejennya-bioriznomanittya-v-apk> (дата звернення: 15.08.09.2025).
- [5] Чайка В. М., Рибалко Ю. В., Міняйло А. А. *Агроєкологія : підручник*. Київ : ТОВ «ЦП "КОМПРИНТ"», 2016. 396 с.
- [6] Kazemi H., Klug H., Kamkar B. New services and roles of biodiversity in modern agroecosystems: A review. *Ecological Indicators*. 2018. Vol. 93. С. 1126–1135. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2018.06.018>.
- [7] Quintero I., Daza-Cruz Ye. X., Leyn-Sicard T. Main Agro-Ecological Structure: An Index for Evaluating Agro-Biodiversity in Agro-Ecosystems. *Sustainabilit*. 2022. Vol. 14, issue 21. P. 13738. <https://doi.org/10.3390/su142113738>.
- [8] Суєтнов Є. П. Правові аспекти збереження та відновлення біологічного різноманіття в агроєкосистемах. *Правові аспекти агроєкологічного розвитку України : тези доп. учасників Міжнар. наук.-практ. онлайн/офлайн-конф., присвяч. 100-річчю від народження акад. В.З. Янчука (м. Київ, 23 трав. 2025 р.)*. Київ : НУБіП України, 2025. С. 68–73.
- [9] FAO. 1999a. Agricultural Biodiversity, Multifunctional Character of Agriculture and Land Conference, Background Paper 1, Maastricht, September 1999.
- [10] Thrupp L. A. *Linking biodiversity and agriculture: Challenges and opportunities for sustainable food security*. World Resources Institute, USA. 1997.
- [11] Feledyn-Szewczyk B., Kuś J., Stalenga J., Berbeć A.K., Radzikowski P. The Role of Biological Diversity in Agroecosystems and Organic Farming. *Organic Farming – A Promising Way of Food Production*. P. Konvalina (Ed.). IntechOpen. 2016. <https://doi.org/10.5772/61353>.
- [12] Garbach K., Milder J. C., Montenegro M., Karp D. S., DeClerck F. A. J. Biodiversity and Ecosystem Services in Agroecosystems. *Encyclopedia of Agriculture and Food Systems*. N. Van Alfen (Ed.). Elsevier, 2014. P. 21–40. <https://doi.org/10.1016/B978-0-444-52512-3.00013-9>.
- [13] Knapp J., Sciarretta A. Agroecology: protecting, restoring, and promoting biodiversity. *BMC Ecology and Evolution*. 2023. <https://doi.org/10.1186/s12862-023-02140-y>.
- [14] FAO. 1999b. Women-Users, Preservers and Managers of Agro-Biodiversity. Rome, Italy.
- [15] Nonato de Souza H., Duarte E. M. G., Aguiar M. I., Fernandes R. B. A., Mendonça E. S., Cardoso I. M. Increasing biodiversity in agroecosystems decreases climate change problems. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*. 2009. 6:372034. <https://doi.org/10.1088/1755-1307/6/37/372034>.
- [16] Vilchynska L., Plahtiy D., Puczel B., Svyarchuk O., Sikora A. The impact of biodiversity on stability of agroecosystems: Practical aspects for farmers. *Scientific Horizons*. 2025. Vol. 28, No. 1. P. 119–129. <https://doi.org/10.48077/scihor1.2025.119>.
- [17] Convention on Biological Diversity. URL: <https://www.cbd.int> (last accessed: 15.08.2025).
- [18] Report of the Second Meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity (Jakarta, 6–17 November 1995). Decision II/15: FAO global

- system for the conservation and utilization of plant genetic resources for food and agriculture, UNEP/CBD/COP/2/19. URL: <https://www.cbd.int/decision/cop/default.shtml?id=7088> (last accessed: 15.08.2025).
- [19] Report of the Third Meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity (Buenos Aires, Argentina 4-15 November 1996). Decision III/11: Conservation and sustainable use of agricultural biological diversity, UNEP/CBD/COP/3/38. URL: <https://www.cbd.int/decision/cop/default.shtml?id=7107> (last accessed: 15.08.2025).
- [20] Report of the Fifth Meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity (Nairobi, 15-26 May 2000). Decision V/5: Agricultural biological diversity: review of phase I of the programme of work and adoption of a multi-year work programme, UNEP/CBD/COP/5/23. URL: <https://www.cbd.int/decision/cop/default.shtml?id=7147> (last accessed: 15.08.2025).
- [21] Report of the Sixth Meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity (The Hague, 7-19 April 2002). Decision VI/5: Agricultural biological diversity, UNEP/CBD/COP/6/20. URL: <https://www.cbd.int/decision/cop/default.shtml?id=7179> (last accessed: 15.08.2025).
- [22] Report of the Eighth Meeting of the Parties to the Convention on Biological Diversity (Reissued for technical reasons) (Curitiba, Brazil, 20–31 March 2006). Decision VIII/23: Agricultural biodiversity, UNEP/CBD/COP/8/31. URL: <https://www.cbd.int/decision/cop/default.shtml?id=11037> (last accessed: 15.08.2025).
- [23] Report of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity on its Fourteenth Meeting (Sharm El-Sheikh, Egypt, 17-29 November 2018). Decision XIV/6: Conservation and sustainable use of pollinators, UNEP/CBD/COP/14/14. URL: <https://www.cbd.int/doc/decisions/cop-14/cop-14-dec-06-en.pdf> (last accessed: 15.08.2025).
- [24] Report of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity on the Second Part of its Fifteenth Meeting (Montreal, Canada, 7-19 December 2022; Nairobi, 19 and 20 October 2023). Decision XV/28: Biodiversity and agriculture, UNEP/CBD/COP/15/17. URL: <https://www.cbd.int/doc/decisions/cop-15/cop-15-dec-28-en.pdf> (last accessed: 15.08.2025).
- [25] Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Green Deal. COM/2019/640 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019DC0640> (last accessed: 15.08.2025).
- [26] Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. EU Biodiversity Strategy for 2030: Bringing nature back into our lives. COM/2020/380 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52020DC0380> (last accessed: 15.08.2025).
- [27] Regulation (EU) 2024/1991 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2024 on nature restoration and amending Regulation (EU) 2022/869 (Text with EEA relevance). Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32024R1991> (last accessed: 15.08.2025).
- [28] Isbell F., Adler P. R., Eisenhauer N., Fornara D., Kimmel K., Kremen C., Letourneau D. K., Liebman M., Polley H. W., Quijas S., Scherer-Lorenzen M. Benefits of increasing plant

diversity in sustainable agroecosystems. *Journal of Ecology*. 2017. Vol. 105, issue 4. P. 871–879. <https://doi.org/10.1111/1365-2745.12789>.

- [29] Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття : Закон України від 29.11.1994 р. № 257/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257/94-vr#Text> (дата звернення: 15.08.2025).
- [30] Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 15.08.2025).
- [31] Про Концепцію збереження біологічного різноманіття України : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.1997 р. № 439. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-97-p#Text> (дата звернення: 15.08.2025).
- [32] Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005-2025 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.09.2004 р. № 675-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-2004-p#Text> (дата звернення: 15.08.2025).
- [33] Про затвердження Порядку здійснення моніторингу біологічного та ландшафтного різноманіття : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2025 р. № 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45-2025-p#Text> (дата звернення: 15.08.2025).
- [34] Про затвердження Концепції збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року : наказ Міністерства аграрної політики України від 20.08.2003 р. № 280. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0280555-03#Text> (дата звернення: 15.08.2025).
- [35] McNeely J. A. Biodiversity conservation and traditional agroecosystems / V. Domínguez, M. G. Andreu (Eds.). *Agroecology and biodiversity conservation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- [36] Кучер О. О. Екологія агросфери : навч. посіб. Харків : ХНАУ, 2018.
- [37] Шерстобоева О. В., Дем'янюк О. С., Чабанюк Я. В. Біодіагностика і біобезпека ґрунтів агроєкосистем. *Агроєкологічний журнал*. 2017. № 2. С. 142–149.

References

- [1] Hulai, V.V. (2024). *Biodiversity conservation*. Kropyvnytskyi: Central Ukrainian National Technical University.
- [2] Furdychko, O.I., Drebot, O.I., Demianiuk, O.S., Tkach, Ye.D., & Bunas, A.A. (2022). *Ecology of the agrosphere*. Kyiv.
- [3] García-Vega, D., Dumas, P., Prudhomme, R., Kremen, C., & Aubert, P.-M. (2024). A safe agricultural space for biodiversity. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 8:1328800. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2024.1328800>.
- [4] FAO and EU to join forces to preserve biodiversity in agriculture. IAS News Service "Agrarians Together". (June 29, 2020). Retrieved from <https://agrarii-razom.com.ua/news-agro/fao-i-es-obednayut-zusillya-dlya-zberejennya-bioriznomanittya-v-apk>.
- [5] Chaika, V.M., Rybalko, Yu.V., & Minyailo, A.A. (2016). *Agroecology*. Kyiv: National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.
- [6] Kazemi, H., Klug, H., & Kamkar, B. (2018). New services and roles of biodiversity in modern agroecosystems: A review. *Ecological Indicators*, 93, 1126-1135. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2018.06.018>.

- [7] Quintero, I., Daza-Cruz, Ye.X., & Leyn-Sicard, T. (2022). Main Agro-Ecological Structure: An Index for Evaluating Agro-Biodiversity in Agro-Ecosystems. *Sustainability*, 14(21), 13738. <https://doi.org/10.3390/su142113738>.
- [8] Suietnov, Ye.P. (May 23, 2025). Legal aspects of the conservation and restoration of biodiversity in agroecosystems. In *Legal aspects of agroecological development of Ukraine: Proceedings of the international scienc. and pract. conf. dedicated to the 100th anniversary of academician V. Z. Yanchuk* (pp. 68-73). Kyiv: NULES of Ukraine.
- [9] FAO. 1999a. (September 1999). Agricultural Biodiversity, Multifunctional Character of Agriculture and Land Conference, Background Paper 1, Maastricht.
- [10] Thrupp, L.A. (1997). *Linking biodiversity and agriculture: Challenges and opportunities for sustainable food security*. World Resources Institute, USA.
- [11] Feledyn-Szewczyk, B., Kuś, J., Stalenga, J., Berbeć, A.K., & Radzikowski, P. (2016). The Role of Biological Diversity in Agroecosystems and Organic Farming. In *Organic Farming – A Promising Way of Food Production*. P. Konvalina (Ed.). IntechOpen. <https://doi.org/10.5772/61353>.
- [12] Garbach, K., Milder, J.C., Montenegro, M., Karp, D.S., & DeClerck, F.A.J. (2014). Biodiversity and ecosystem services in agroecosystems. In N. Van Alfen (Ed.). *Encyclopedia of Agriculture and Food Systems* (pp. 21-40). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-444-52512-3.00013-9>.
- [13] Knapp, J., & Sciarretta, A. (2023). Agroecology: protecting, restoring, and promoting biodiversity. *BMC Ecology and Evolution*. <https://doi.org/10.1186/s12862-023-02140-y>.
- [14] FAO. 1999b. Women-Users, Preservers and Managers of Agro-Biodiversity. Rome, Italy.
- [15] Nonato de Souza, H., Duarte, E.M.G., Aguiar, M.I., Fernandes, R.B.A., Mendonça, E.S., & Cardoso, I.M. (2009). Increasing biodiversity in agroecosystems decreases climate change problems. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 6:372034. <https://doi.org/10.1088/1755-1307/6/37/372034>.
- [16] Vilchynska, L., Plahtiy, D., Puczel, B., Svyarchyuk, O., & Sikora, A. (2025). The impact of biodiversity on stability of agroecosystems: Practical aspects for farmers. *Scientific Horizons*, 28(1), 119-129. <https://doi.org/10.48077/scihor1.2025.119>.
- [17] Convention on Biological Diversity. Retrieved from <https://www.cbd.int>.
- [18] Report of the Second Meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity (Jakarta, 6-17 November 1995). Decision II/15: FAO global system for the conservation and utilization of plant genetic resources for food and agriculture, UNEP/CBD/COP/2/19. Retrieved from <https://www.cbd.int/decision/cop/default.shtml?id=7088>.
- [19] Report of the Third Meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity (Buenos Aires, Argentina 4–15 November 1996). Decision III/11: Conservation and sustainable use of agricultural biological diversity, UNEP/CBD/COP/3/38. Retrieved from <https://www.cbd.int/decision/cop/default.shtml?id=7107>.
- [20] Report of the Fifth Meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity (Nairobi, 15–26 May 2000). Decision V/5: Agricultural biological diversity: review of phase I of the programme of work and adoption of a multi-year work programme, UNEP/CBD/COP/5/23. Retrieved from <https://www.cbd.int/decision/cop/default.shtml?id=7147>.

- [21] Report of the Sixth Meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity (The Hague, 7-19 April 2002). Decision VI/5: Agricultural biological diversity, UNEP/CBD/COP/6/20. Retrieved from <https://www.cbd.int/decision/cop/default.shtml?id=7179>.
- [22] Report of the Eighth Meeting of the Parties to the Convention on Biological Diversity (Reissued for technical reasons) (Curitiba, Brazil, 20–31 March 2006). Decision VIII/23: Agricultural biodiversity, UNEP/CBD/COP/8/31. Retrieved from <https://www.cbd.int/decision/cop/default.shtml?id=11037>.
- [23] Report of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity on its Fourteenth Meeting (Sharm El-Sheikh, Egypt, 17–29 November 2018). Decision XIV/6: Conservation and sustainable use of pollinators, UNEP/CBD/COP/14/14. Retrieved from <https://www.cbd.int/doc/decisions/cop-14/cop-14-dec-06-en.pdf>.
- [24] Report of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity on the Second Part of its Fifteenth Meeting (Montreal, Canada, 7–19 December 2022; Nairobi, 19 and 20 October 2023). Decision XV/28: Biodiversity and agriculture, UNEP/CBD/COP/15/17. Retrieved from <https://www.cbd.int/doc/decisions/cop-15/cop-15-dec-28-en.pdf>.
- [25] Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Green Deal. COM/2019/640 final. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019DC0640>.
- [26] Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. EU Biodiversity Strategy for 2030: Bringing nature back into our lives. COM/2020/380 final. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex-%3A52020DC0380>.
- [27] Regulation (EU) 2024/1991 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2024 on nature restoration and amending Regulation (EU) 2022/869 (Text with EEA relevance). Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32024R1991>.
- [28] Isbell, F., Adler, P.R., Eisenhauer, N., Fornara, D., Kimmel, K., Kremen, C., Letourneau, D.K., Liebman, M., Polley, H.W., Quijas, S., & Scherer-Lorenzen, M. (2017). Benefits of increasing plant diversity in sustainable agroecosystems. *Journal of Ecology*, 105(4), 871-879. <https://doi.org/10.1111/1365-2745.12789>.
- [29] Law of Ukraine No. 257/94-VR "On the ratification of the Convention on the Protection of Biological Diversity". (November 29, 1994). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257/94-bp#Text>.
- [30] Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part. (July 27, 2014). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
- [31] Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 439 "On the Concept of Conservation of Biological Diversity of Ukraine". (May 12, 1997). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-97-п#Text>.
- [32] Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 675-r "On approval of the Concept of the National Biodiversity Conservation Program for 2005-2025". (September 22, 2004). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-2004-p#Text>.

- [33] Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 45. "On approval of the Procedure for monitoring biological and landscape diversity". (January 17, 2025). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45-2025-п#Text>.
- [34] Order of the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine No. 280 "On approval of the Concept of balanced development of agroecosystems in Ukraine for the period until 2025". (August 20, 2003). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0280555-03#Text>.
- [35] McNeely, J.A. (1995). Biodiversity conservation and traditional agroecosystems. In *Agroecology and biodiversity conservation* V. Domínguez, M.G. Andreu (Eds.). Cambridge: Cambridge University Press.
- [36] Kucher, O.O. (2018). Ecology of the agrosphere. Kharkiv: KhNAU.
- [37] Sherstoboieva, O.V., Demianiuk, O.S., & Chabaniuk, Ya.V. (2017). Biodiagnostics and biosafety of soils in agroecosystems. *Agroecological Journal*, 2, 142-149.

Євгеній Павлович Суєтнов

кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри екологічного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, Україна
e-mail: evgeny-suetnov@ukr.net
ORCID 0000-0002-4094-444X

Ельбіс Євгенівна Туліна

кандидатка юридичних наук, доцентка
доцентка кафедри екологічного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, Україна
e-mail: e.ye.tulina@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0002-8780-5682

Yevhenii P. Suietnov

Ph.D. in Law, Associate Professor
Head of the Environmental Law Department
Yaroslav Mudryi National Law University
61024, 77 Hryhoriia Skovorody Str., Kharkiv, Ukraine
e-mail: evgeny-suetnov@ukr.net
ORCID 0000-0002-4094-444X

Elbis Ye. Tulina

Ph.D. in Law, Associate Professor
Associate Professor of Department of Environmental Law
Yaroslav Mudryi National Law University
61024, Hryhoriia Skovorody Str., 77, Kharkiv, Ukraine
e-mail: e.ye.tulina@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0002-8780-5682

Рекомендоване цитування: Суєтнов Є. П., Туліна Е. Є. Збереження та відновлення біологічного різноманіття в агроекосистемах: міжнародний, європейський та український досвід правового забезпечення. *Проблеми законності*. 2025. Вип. 170. С. 154–173. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.170.340736>.

Suggested Citation: Suietnov, Ye.P., & Tulina, E.Ye. (2025). Conservation and Restoration of Biological Diversity in Agroecosystems: International, European and Ukrainian Experience of Legal Support. *Problems of Legality*, 170, 154-173. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.170.340736>.

Статтю подано / Submitted: 18.08.2025

Доопрацьовано / Revised: 20.09.2025

Схвалено до друку / Accepted: 29.09.2025

Опубліковано / Published: 30.09.2025